

KINDERWERELD

Inleiding bij de film 'Etre et Avoir'

FME Slijper 14 december 2005

De film 'Etre et Avoir' gaat over basisschoolkinderen die met z'n allen in één klasje zitten in een klein dorpje op het Franse platteland. De klas bestaat uit kleuters die hun eerste stapjes zetten in het onderwijs maar ook beginnende pubers die de school al bijna gaan verlaten. We zien de leefwereld van deze kinderen door de ogen van meester Lopez. Een meester die veiligheid kan bieden aan de hele kleintjes zoals de vier jarige Jojo, Marie en Johann die zonder de aanwezigheid van hun ouders een hele schooldag door moeten komen en uiteraard ook nog iets moeten leren. Maar we zien ook de latentiekinderen, kinderen van 7, 8 en 9, die minder directe zorg, maar wel veel aandacht nodig hebben. Bij het leren omdat ze bijvoorbeeld snel afgeleid kunnen raken, maar ook bij hun emotionele en sociale ontwikkeling omdat ze bijvoorbeeld snel kleine ruzietjes kunnen hebben. En tenslotte zien we de prepubers en pubers zoals Nathalie die zelfstandiger kunnen werken, maar worstelen met identiteitsvragen, agressiestuwing en ontluikende seksuele gevoelens.

Meester Lopez moet leraar, vader en moeder zijn, en dit lukt hem naar mijn gevoel erg goed. Hij is een meesterlijke meester.

De film roept uiteraard herinneringen op aan onze eigen schooltijd. Maar ook veel vragen over hoe kinderen in het huidige onderwijs zich kunnen ontplooien. De meeste kinderen zitten niet in een klasje met 11 kinderen zoals bij meester Lopez, maar moeten zich redden in een klas met 30 of 40 medeleerlingen. Kinderen hebben tegenwoordig in één schooljaar te maken met wisselende leerkrachten omdat zij bijvoorbeeld 2 onderwijzers hebben die in een duobaan werken, of een leerkracht hebben die burn-out raakt of een juf die met zwangerschaps- en ouderschapverlof gaat. Daarbij groeien veel kinderen, vooral zij die in de grote steden op school zitten, op, in een multiculturele schoolsituatie: een complexe en conflictrijke situatie die veel aanpassingsvermogen vraagt van zowel leerkrachten als kinderen.

Het klasje van meester Lopez lijkt dus een idyllische klasje: klein, in een schitterende omgeving, met 1 meester die er al jaren is, met autochtone plattelandskinderen en een meester die de achtergrond van de kinderen kent omdat hij de ouders thuis bezoekt. Zo'n meester zou je elk kind toewensen. Maar helaas hebben basisschool kinderen zelden nog een meester. Het basisonderwijs wordt voornamelijk door vrouwen gegeven.

Over dit aspect wil ik het nu hebben, de andere vragen laat ik aan u over

voor in de discussie. Ik wil mij in dit betoog richten op de rol van een man voor de klas.

Voor 1850 waren er amper onderwijzeressen op doorsnee lagerescholen waar jongens en meisjes in de klas zaten. Maar vanaf 1860 steeg het aantal vrouwen gestaag, waardoor in 1920 44 % van de leerkrachten in het lageronderwijs vrouw was. De reden van deze snelle opmars werd niet zo zeer bepaald door waardering voor de speciale pedagogische kwaliteiten van vrouwen, maar meer doordat mannen het beroep financieel minder aantrekkelijk gingen vinden. Een tendens die nog steeds merkbaar is. De industriële revolutie zorgde destijds voor witteboorden banen op technisch of economisch-administratief niveau, banen die vaak een hogere status hadden dan de eenvoudige baan van schoolmeester. Ook praktische factoren speelden een rol zoals het feit dat meisjes moesten leren handwerken, een vak waarvan men vond dat dit alleen door vrouwen gegeven kon worden. Typisch vrouwelijk vakken worden in het basisonderwijs niet meer gegeven. Door de emancipatie van het meisje is het handwerken vervangen door handvaardigheid en leren zij net als de jongens houtbewerken, solderen, knutselen met papier, verf en andere materialen. Maar hoe zit het met de emancipatie van de jongetjes?

Vaak wordt gezegd dat jongetjes feminiseren omdat zij door juffen worden onderwezen. Zij zouden leren om net als de meisjes hun gevoel te uiten, ook eens te huilen als er teleurstelling of verdriet is. Is dit in het voordeel van jongetjes of juist niet? Tavecchio, hoogleeraar kinderopvang, is van mening dat de oververtegenwoordiging van vrouwen in kinderopvang en basisonderwijs de ontwikkeling van jongetjes remt. Vooral vrouwelijke vrouwen zouden niet goed overweg kunnen met de jongetjes. Jongetjes komen meer in opstand tegen structuur en orde, zoeken vaker de grenzen op dan meisjes die volgzamer zijn. Van juffen wordt gezegd dat zij het actieve gedrag dat normaal is voor jongens zouden ervaren als druk en ongewenst. Het mannelijke of te wel fallische gedrag dat zich uit in de vorm van stoerdoenerij: stoeien en dollen met elkaar, zou voor juffen door de onbekendheid ermee onderdrukt worden en de juffen zouden er sneller van in paniek raken.

De feminisatie komt niet alleen vanuit het onderwijs, maar ook door een toename van het afwezig zijn of zelfs ontbreken van een vader. Het percentage kinderen van gescheiden ouders dat opgroeit bij de moeder is erg hoog. En er is ook een toenemend aantal kinderen dat helemaal geen vader heeft, waarbij er alleen sprake is geweest van een verwekker of een anonieme donor.

Een mooi voorbeeld is de 7 jarige Max uit mijn praktijk, die in groep 4 zit en

van school gestuurd dreigt te worden en zegt dat het op school niet zo goed gaat omdat er te veel kinderen in zijn klas zitten en omdat hij 'te weinig een meester' heeft. Max gaat discussies met zijn juf aan, die hij vaak wint, waardoor de juf hem hondsbrutaal vindt. In de pauze vecht Max met andere jongens en tijdens de lessen denkt hij strategieën uit om bij het vechten te winnen. Vader werkt veel in het buitenland en moeder, die parttime werkt, moet de opvoeding van haar drie jongetjes voor het merendeel alleen doen. Uit diverse onderzoeken is gebleken dat vaderparticipatie belangrijk is voor de cognitieve en emotionele ontwikkeling van hun zonen. Vergeleken met vaders die een geringe rol in de opvoeding hebben, blijken vaders die een grote rol hebben, zonen te hebben met betere schoolprestaties, een hogere zelfwaardering en vooral een betere controle over hun eigen impulsen de zgn locus of control. Hoe komt dit? Wat zegt de psychoanalytische theorie hierover?

Vanaf de jaren '80 zijn er door het gebruik van de techniek met name de video, veel onderzoeken gedaan naar de ontwikkeling van babies. Uit experimenten waarbij er video-opnamen werden gemaakt van een baby die eerst als meisje was aangekleed en daarna als jongetje bleek dat ouders met de jongensbaby anders omgaan dan met hetzelfde kind als meisjesbaby. Als we kijken naar de relatievorming dan blijkt uit onderzoeken dat babies vanaf de geboorte zowel een band met hun moeder als ook één met hun vader aangaan. Elke ouder gaat op zijn geheel eigen manier om met zijn kind, maar los daarvan zijn er ook specifieke seksverschillen. Het zijn seksverschillen die je ziet in vaders en moeders als groep. Op individueel niveau hoeven die seksverschillen niet altijd waarneembaar te zijn. Vaders blijken meer dan moeders gericht te zijn, op spanningstoename ten aanzien van de emoties van hun kind terwijl moeders een meer spanningsverminderende c.q. geruststellende benadering hebben. Vaders zijn bij uitstek de bemiddelaars voor hun kind met de buitenwereld, zij stimuleren vaker de exploratie. Moeders zijn meer de veilige haven. Als het kind groter wordt stellen vaders vaak meer grenzen aan de directe bevrediging van wensen en verlangens van hun kind en zij zijn eisender ten aanzien van de impulscontrole.

Om het nog gecompliceerder te maken: er is ook een relatie moeder en kind waar de vader als 3e zijn invloed op heeft. Uiteraard is er ook een relatie vader-kind, waar de moeder als buitenstaander invloed op heeft. Omdat ik mij hier beperk tot de rol van de vader, houdt ik het even bij de invloed van de vader op de moeder-kind dyade. Die invloed heeft een aantal aspecten. De vader heeft bijvoorbeeld de rol van de uiteindelijke autoriteit in situaties waarin gedrag van het kind niet toelaatbaar is of beoordeeld moet worden.

Maar de vader kan de moeder ook ontlasten in situaties waarin zij in conflict met haar kind of hij kan de rol van bemiddelaar hebben. De vader heeft zo de rol van de losmaker van het kind uit de moeder-kind dyade.

Hoe het beeld dat het kind van zijn vader heeft, zich ontwikkeld wordt mede bepaald door moeder. Al voor de geboorte zegt Maureen Marks (2002) heeft de moeder (primaire object) een beeld van haar kind met zichzelf, maar ook met zijn vader. Dit beeld, dus hoe het kind met zijn vader zal zijn, maar ook het beeld dat zij van haar eigen vader heeft, heeft invloed op het vaderbeeld dat het kind uiteindelijk ontwikkelt.

Het vaderbeeld wordt ook ontwikkeld als de vader niet concreet aanwezig is. de moeder spreekt namelijk vaak over hem in zijn afwezigheid. Ze kan bijvoorbeeld zeggen: 'pappa zal je nieuwe schoentje heel mooi vinden'. Zij brengt de vader dus in beeld en vormt zo een vaderbeeld. Hierdoor wordt de representatie van de vader op een jongere leeftijd ontwikkeld dan die van de moeder. Dit betekent dat jongensbabies hun vader eerder, op een jongere leeftijd zullen herkennen op een foto dan hun moeder.

De vader haalt het kind uit de symbiose met de moeder en bevordert zo het individuatieproces. Maar de moeder moet dat wel mogelijk maken, zij moet het kind wel los kunnen laten. Ze moet aan haar kind duidelijk kunnen maken dat het niet disloyaal aan haar is, als het zich van haar losmaakt. Het inbeeldbrengen van de vader door de moeder stimuleert dat proces.

Is een vader per se nodig voor de ontwikkeling van een kind? Britton (1989) spreekt van de 'primal family triangle', de baby is verbonden met de vader, met de moeder, maar heeft ook een derde band die met de ouders als paar waar het buiten staat. Wat de vader van alle andere personen onderscheid is dat hij een intieme seksuele relatie met de moeder heeft, dat vader en moeder een paar vormen. Een goed werkende representatie van de driehoeksstructuur is afhankelijk van twee factoren: van het vermogen om van elke ouders apart zich een beeld te vormen en van het vermogen zich een beeld te vormen van hen gezamenlijk als een paar, waar het kind 'buiten' staat.

Als we deze theorie toepassen op Max dan lijkt de uitspraak van Max: 'misschien heb ik wel te weinig een meester' te betekenen 'misschien heb ik wel te weinig een vader'. Een vader die naar mij luistert, die zich inleeft in mijn wereld, die met mij praat, die kan genieten van mijn man-zijn, die met mij stoeit en mij leert waar de fysieke en emotionele grenzen liggen. Max bedoelt met zijn opmerking 'er zijn te veel kinderen in de klas', dat hij te weinig aandacht krijgt. Van met name een meester, een vader, die hij te weinig heeft. En dat het tekort dat hij ervaart in mannelijke bevestiging en

identificatie zowel thuis als op school, gecompenseerd moet worden met de achtervolgings en gevechtfantasieën. Activiteiten die zijn zelfgevoel als jongetje moeten versterken, maar die hem remmen bij het leren.

En hoe staat het met de film, wat zien we daar in terug van de specifieke rol van een man in het onderwijs. Naar mijn gevoel zien we dat meester Lopez verzorgend kan zijn, maar vooral de nadruk legt op het ontwikkelen van de competentie bij de kinderen. Zo stuurt hij Jojo steeds weer terug om zijn handen schoon te krijgen, hij prijst hem, maar corrigeert ook en laat hem zo zelf de handen schoon krijgen. Hij gaat dus niet helpen om van het geklieder en het oponthoud af te zijn. Hetzelfde zien we bij de kleintjes die worstelen met het copieerapparaat. Hij laat ze zelf uitzoeken hoe het wel of niet werkt. Deze houding vergroot de competentie. Daarnaast zien we ook dat de houding van de meester de identificatie bevordert, met hemzelf, maar ook de ouders.

Een mooi voorbeeld hiervan is een klein stukje uit de volgende discussie over 'als je later groot bent'.

Jojo: 'meester, wij, zijn niet de baas, u wel he

Marie: 'ja, maar als je groot bent ben je wel de baas over je eigen kinderen'

Meester: 'precies, en misschien word je later wel een juf'

Marie: Ja

Meester: Dat zou je graag willen?

Marie: Ja

Jessie: Ik ook meester, ik wil net als u worden

Meester: Je wilt hetzelfde doen als ik, je wilt een meester zijn?

Jojo: Ik wil op een motor rijden.

Mijn vraag aan u is:

Hoe zou het zijn geweest als niet meester Lopez maar een juf voor de klas had gestaan?

Of is de sekse niet belangrijk en gaat het om het inlevingsvermogen van de leerkracht, het je kunnen verplaatsen in zowel de leefwereld van het meisje als die van de jongen.